

О‘ЗBEKISTONDA XORIJ TAJRIBALARI ASOSIDA RAHBAR VA PEDAGOG KADRLAR TAYYORLASH

Boymirzayeva Dilafruz Pardayevna

Qashqadaryo viloyati Kasbi tumani 20-DMTT direktori

Аннотация. Ushbu maqolada pedagoglar uchun o‘quv, ijtimoiy va kasbiy qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish istiqbollari belgilashda mamlakatimiz uchun ham, umuman jahon hamjamiyati uchun ham katta qiziqish uyg‘otayotgan ayrim fanlar bo‘yicha pedagoglarga bo‘lgan ehtiyojlarni o‘rganish asosida pedagog xodimlarni tayyorlash va ular bilan samarali ishlash tufayli yuqori pedagogik ta‘lim jarayonlariga erishgan mamlakatlar tajribasi tahlil etiladi.

Аннотация. В данной статье на основе изучения потребностей педагогов по отдельным предметам, представляющим большой интерес для нашей страны и мирового сообщества, при определении перспектив развития системы образовательной, социальной и профессиональной поддержки педагогов, педагогическая анализируется опыт стран, добившихся высокого уровня педагогического образования благодаря обучению и эффективной работе с ними.

Abstract. In this article, on the basis of the study of the needs of pedagogues in certain subjects that are of great interest to our country and the world community in determining the prospects for the development of the educational, social and professional support system for pedagogues, pedagogic staff the experience of countries that have achieved high pedagogical education processes due to training and effective work with them is analyzed.

Kalit so‘zlar: pedagoglar, ta‘lim sifati, xorij tajribasi, ta‘lim, yutuqlar, Yevropa tajribasi, Fillandiya tajribasi, ta‘lim jarayonini takomillashtirish.

Ключевые слова: педагоги, качество образования, зарубежный опыт, образование, достижения, европейский опыт, финский опыт, совершенствование образовательного процесса.

Key words: pedagogues, quality of education, foreign experience, education, achievements, European experience, Finnish experience, improvement of educational process.

Jahon tajribasidan ma‘lumki, rahbar kadrlarni tayyorlash asosan uch turda amalga oshiriladi. Bular: bevosita tayyorlash, qayta tayyorlash hamda malaka oshirish hisoblanadi. Bevosita tayyorlashda qayta tayyorlov va malaka oshirishdan farqli ravishda u yoki bu tuzilmaga to‘g‘ri, ridan-to‘g‘ri ishga qabul qilish bilan yakunlanuvchi maxsus tayyorlov amalga oshiriladi. Mamlakatimizda boshqaruv kadrlarini bevosita tayyorlash bo‘yicha har bir oliy o‘quv yurtida «menejment»

fakulteti yoki bo'limlari tashkil etilgani bu boradagi «bo'shliq»ni ancha to'ldirishga xizmat qilmoqda. Biroq, ularda korporativ manfaatlar ustuvorligida tegishli sohani boshqarishning nazariy masalalari o'rgatiladi. Har qanday sog'lom jamiyatda u yoki bu faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ikki masalaga e'tibor qaratiladi. Birinchisi, tegishli faoliyatni amalga oshirishning tarix sinovlaridan o'tgan o'z tajribalarini o'rganish bo'lsa, ikkinchisi, xorijiy mamlakatlar erishgan yutuqlar, xato va kamchiliklar tahlilidir. Jumladan, rahbar va boshqaruv kadrlarining boshqaruv madaniyatini oshirish yo'lida ularni tayyorlab borish faoliyatida ham bu ikki asosga tayanish amaliy ahamiyat kasbetadi. Jahonda inson omili va kapitali, qobiliyati va salohiyatidan innovatsiyalarni, raqamli boshqaruv tizimi va axborot kommunikatsiya vositalarini joriy qilish asosida samarali foydalanish keng tadbiiq etilayotgan bugungi kunda, pedagog kadrlar tayyorlashdagi muammolar inson kapitali sifatining o'sishini susayishiga sabab bo'lmoqda. Pedagogika oliygohi bitiruvchisi, nafaqat fuqarolarni bilimni qilib tayyorlash va mamlakat inson kapitalini shakllantirish, shu bilan birga mavjud pedagogik qadriyatlarini asrab-avaylash, rivojlantirish va keyingi avlodga uzatishda ham muhim bo'g'in hisoblanadi. Shu bilan birga ohirgi yillarda dunyoning qator mamlakatlarida (iqtisodiy taraqqiy etgan mamlakatlarda ham) ta'lim tizimining barcha bosqichlarida yuqori malakali pedagog kadrlar tanqisligi kuzatilmoqda. Respublikamizda ham kadrlar bo'shlig'ini to'ldirish, shu jumladan, umum talim maktabgacha ta'lim tashkilotlari va maktablarida pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyojlarni qondirish ob'ektiv zarurat. Ushbu masalalarni hal qilish mexanizmlarini ilg'or xorijiy tajribalar asosida ishlab chiqish zarurati tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi va ushbu ishning tadqiqot mavzusi sifatida tanlanishiga asos bo'ldi. Ta'limda ixtisoslashtirishning ilmiy asoslangan tizimi joriy qilinmaganligi, talim tarmoqlarida moddiy-texnik va innovatsiya tizimining talab darajasida emasligi, oliy ma'lumotli professional pedagog kadrlar tayyorlaydigan Oliy ta'lim muassasalari (OTM)ning malaka oshirish va qayta tayyorlash muassasalari bilan integratsion munosabatlaridagi muayyan muammolarning yuzaga kelishi natijasida xalq ta'limi tizimida ayrim fanlar (maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, rus tili va adabiyoti, ingliz tili, matematika, informatika va axborot texnologiyalari, kimyo, fizika va astronomiya) bo'yicha o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyoj qondirilmay qolmoqda. Ma'lumki, hozirgi kunda mamlakatimizda ta'lim tizimini, xususan, pedagogikani jamiyatning yangi talablariga muvofiq, tez o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar, umuman ta'lim paradigmasining o'zgarishi bilan isloh qilishga katta ahamiyat berilmoqda. O'zbekistonda salohiyatli pedagogik ta'lim tizimi azaldan mavjud. Shu bilan birga o'zbek pedagogik ta'lim tizimining ijobiy jihatlardan biri, O'zbekiston iqtisodiyoti rivojlanayotgan va mehnat bozorining barqaror bo'lmagan sharoitida pedagogika ta'lim yurti bitiruvchisi o'z kasbi bo'yicha faoliyat yuritmasa ham, shu diplom bilan boshqa sohada o'z faoliyatini davom ettira olish imkoniyati

kengligidir. Boshqaruv madaniyatining axloqiy jihatlariga u bergan Konfutsiy taʼlimotiga koʻra, boshqaruv qadriyatlari orasida xalq ishonchini qozonish va jamiyatda tartib-intizomni taʼminlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu haqida uningcha, davlat boshqaruvi –bu yetarli oziq-ovqat, yetarli qurol-yarog, va xalq ishonchining borligidir. Davlat boshqaruvi deganda nimani tushunish kerak, degan savolga faylasuf: hukmdor –hukmdorligicha, xizmatkor –xizmatkorligicha, ota –otaligicha, oʻgʻil–oʻgʻilligicha boʻlishi sifatida javob berishidan maʼlum boʻladiki, uning uchun tartib-intizom boshqaruv faoliyatida eʼtibor berish lozim boʻlgan qadriyatdir. Ushbu maqsadlarga erishish uning fikricha, resurslarni tejash, tizimdagi buzilishlarni tuzatish, odamlarni mehnatga safarbar etish kabi vazifalarni bajarishni taqozo etadi.

Finlyandiyaning pedagoglar tayyorlash tizimi koʻp mamlakatlar uchun naʼmuna boʻlib xizmat qiladi. Oʻtgan asrning oxirida oʻqituvchilar uchun magistratura darajasi minimal talim meʼyori deb belgilandi (shu jumladan, pedagoglar uchun ham), bu esa qaysidir darajada mamlakatdagi pedagoglar hurmatini va ijtimoiy maqomini oshirish uchun muhim hissa qoʻshdi. Finlyandiya maktab va maktabgacha taʼlim pedagoglari boʻlish uchun juda qattiq tanlovdan oʻtish zarur: pedagogika mutaxassisliklarining eng yaxshi talaba-bitiruvchilari 12% atrofida maktablarga ishga olinadi. Finlyandiya taʼlim tizimining yana bir ijobiy jihati, kichik guruhlarda oʻqitishga ustuvorlik berilishi. Bu shubhasiz, taʼlimning yuqori sifatda boʻlishiga olib keladi. Mamlakatda maktab taʼlimining muvaffaqiyati maktab oʻquvchilarini qoʻllab-quvvatlash tizimi bilan ham bogʻliq. Finlyandiya jami iqtisodiyotda bandlar ulushida ijtimoiy ishchilar va psixologlar soni jihatidan, barcha Yevropa mamlakatlari orasida yetakchi oʻrinlardan birini egallaydi.

Xitoy dunyoda eng katta aholi soniga ega boʻlgan davlat boʻlganligi sababli ham hukumat qashshoqlikni kamaytirish maqsadida taʼlim tizimini rivojlantirish dasturini ishlab chiqqan. Olib borilgan islohotlar natijasida keyingi 10 yilliklarda Xitoy taʼlim tizimi katta yutuqlarga erishdi. XX asrning oʻrtalariga qadar Xitoy iqtisodiyoti asosan qishloq xoʻjaligiga ixtisoslashgan boʻlib, qoʻl mehnatiga tayangan dehqonchilik bilan shugʻullanishgan. Aholining katta qismi qishloqlarda istiqomat qilgan va taʼlimda koʻproq gumanitar fanlar falsafa, tarix va ijtimoiy sohalarga ustuvorlik berilgan. Xitoy taʼlim tizimi asosan maktabgacha taʼlim, boshlangʻich taʼlim, oʻrta taʼlim va oliy taʼlimdan iborat. Xitoy Xalq Respublikasining “Majburiy taʼlim toʻgʻrisida”gi qonunining qabul qilinishi barcha uchun majburiy oʻrta taʼlim tizimini shakllantirdi. Yangi qonunga koʻra 9 yillik taʼlim majburiy va bepul qilib belgilandi. Xitoyda pedagogik taʼlim hozirda xalqaro darajaga etib bormoqda. Rossiya, Yaponiya va AQSh tajribasidan kelib chiqib, milliy anʼanalarning oʻziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda oʻz tizimi yaratilmoqda. Soʻnggi oʻn yilliklarda Xitoyda pedagogik kadrlar tayyorlash tizimining rivojlanishi boshqa mamlakatlarga nisbatan ancha tez va

jadallashgan. Yo'naltiruvchi g'oyalardan biri kasbiy pedagogik kadrlar tayyorlashning iqtisodiyot va umuman jamiyat bilan aloqasini mustahkamlashga, urbanizatsiya va sanoatlashtirishga qaratildi. Mamlakatda pedagogik kadrlar tayyorlash ochiqligini oshirishga intilmoqda: mavjud ta'lim muassasalari negizida boshqa oliy o'quv yurtlari ishtirokidagi pedagogik ta'lim tizimi bosqichma-bosqich shakllanmoqda.

Amerika, Yevropa va Osiyoning bir qator mamlakatlarida pedagog kadrlar tayyorlashdagi umumiy tendensiya pedagoglik kasbining nufuzini oshirish, kasbiy malakali pedagogni ish bilan ta'minlash va saqlab qolish, kadrlar siyosatini takomillashtirish, pedagoglarni o'z ustida ishlashga jalb etish, professional jamoalarni, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish orqali kasbiy kompetentlikni oshirish bo'yicha sa'y-harakatlarni yo'naltirishdan iboratdir.

O'zbekistonda ta'lim tizimidagi islohotlarning navbatdagi bosqichi ilg'or xorijiy tajriba asosida tor doiradagi mutaxassis-pedagoglarni tayyorlashga o'tish hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida tayyorlanadigan pedagog kadrlarni har bir yo'nalish bo'yicha aniq ehtiyojlarni aniqlash asosida amalga oshirishni ob'ektiv zaruratga aylantiradi. I.D.Fruminning fikriga ko'ra, xorijiy mamlakatlarning muvaffaqiyatli tajribasidan foydalanish yoki pedagogik kadrlar tayyorlash va malakasini oshirishning pedagogik tizimini rivojlantirishning o'ziga xos usulini izlash kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637- son Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4623-son Qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida
5. Avesto. Asqar Mahkam o'zbekcha tarjima. -T.:2001. 56-bet